

Antwoorden bij Hoofdstuk 5 Tijd van ontdekkers en hervormers

Oriëntatie

Opdracht 1

a

	Voorbeeld van verandering	Voorbeeld van continuïteit
Geloof	kerkhervorming	katholieke kerk
Politiek	ontstaan Republiek der Nederlanden	monarchie
Economie	wereldeconomie	meestal handel in een klein gebied
Schilderkunst	individuele expressie in schilderijen	religieuze schilderijen

- b Eigen antwoord van de leerling. Bijvoorbeeld:
Verandering: want door veranderingen kon de wereld zich verder ontwikkelen en werden er nieuwe ontdekkingen gedaan.
Continuïteit: want de zaken die hetzelfde bleven zorgden voor stabiliteit in Europa.

Opdracht 2

- a Bijvoorbeeld: kroon, scepter, troon
b Met een armgebaar geeft hij zijn macht aan zijn zoon.
c De vrouwen dragen de vaandels van die gebieden. Op de vaandels is te zien om welke gebieden het gaat.
d Karels macht gaat over de grenzen van de bestaande wereld heen, is onbegrensd en wordt steeds groter.
e Het gaat om de kenmerkende aspecten:
2 Het begin van de Europese overzeese expansie.
Dit wordt uitgebeeld door de drie knielende vrouwen die Karel geschenken uit hun werelddeel geven.
3 De hernieuwde oriëntatie op het erfgoed van de klassieke Oudheid.
Dit blijkt uit de aanwezigheid van de Griekse goden Hercules en Neptunus op het schilderij.

Opdracht 3

- a 1 Hij was niet bekend met de Nederlandse situatie en sprak de taal niet, omdat hij zijn hele jeugd in Spanje had gewoond. Daardoor had hij geen gevoel voor de omstandigheden buiten Spanje en verliep de communicatie moeilijk.
2 Hij was niet af te brengen van zijn strenge rooms-katholieke opvattingen. Daardoor was hij niet flexibel.
b 1 Hij wilde de rooms-katholieke kerk beschermen.
2 Hij wilde het koningschap behouden.
c 1 Met de kerkhervorming
2 Met de Opstand in de Nederlanden

5.1 De wereld wordt groter

Opdracht 1

- a 1 Geld verdienen door handel
2 Het christelijke geloof verspreiden
3 Uitbreiding van de macht en status van de vorst
4 Op zoek naar avontuur
5 Het vinden van priester Johannes

- b 1 Religieuze motieven waren in de zestiende eeuw belangrijker dan nu, toen vorsten en Kerk wilden dat er veel mensen tot het christendom werden bekeerd (expansie van het christendom).
- 2 De uitbreiding van de macht en status van een vorst geldt nu niet meer. In onze tijd gaat het meestal om de macht van een land of bedrijf.

Opdracht 2

- a 1 Amerika ontbreekt.
- 2 De kustlijnen van Afrika en Azië lopen in werkelijkheid anders.
- b Arabische wetenschappers hadden het werk van Ptolemeüs bewaard. De Kruistochten brachten de Europeanen in contact met de Arabieren, en daarmee met het werk van Ptolemeüs.

Opdracht 3

- a Spanje en Portugal hadden de (toen bekende) wereld verdeeld in twee delen. Het westelijk deel was voor Spanje, het oostelijk deel voor Portugal. Als Spanje zelf handel wilde drijven met Indië, dan moesten Spaanse ontdekkingsreizigers wel een route zoeken via het westen.
- b Voor: Ook voor de ontdekkingsreizen gold een combinatie van een religieus motief (expansie van het christendom) en een economisch motief (handel).
Tegen: Bij de ontdekkingsreizen ging het in eerste instantie om het vinden van handelsroutes. Het religieuze motief kwam pas later.

Opdracht 4

- a 1 De Azteken hadden eenvoudigere wapens.
- 2 Vijanden van de Azteken werkten met de Spanjaarden samen.
- 3 De Azteken hadden geen weerstand tegen de besmettelijke ziektes die de Spanjaarden meebrachten.
Waarschijnlijk gaven op dat moment de betere wapens van de Spanjaarden de doorslag. In zo'n korte tijd zullen ziektes zich nog niet verspreid hebben, en bovendien zouden de niet-Azteekse inheemse volken daar ook aan moeten hebben geleden.
- b Betrouwbaar door het moment van schrijven: vlak na de gebeurtenis. Onbetrouwbaar door de achtergrond van de maker: hij is van inheemse afkomst en daardoor mogelijk partijdig.

Opdracht 5

- a De Bry is zelf niet in het gebied geweest en kan zijn fantasie hebben gebruikt. De Bry was protestants en waarschijnlijk tegen de rooms-katholieke Spanjaarden.
- b Voor: Oorlogen en dwangarbeid leidden tot vele doden.
Tegen: Ook de besmettelijke ziektes veroorzaakten veel slachtoffers, en die ziektes waren niet expres geïmporteerd. Inheemse volken vochten ook onderling of juist aan de zijde van de Spanjaarden.

Opdracht 6

- a Alaska en het gebied rond Straat van Magelhaes.
- b Het Caribisch gebied, omdat de meeste schepen daar aankwamen en dit gebied het eerst werd gekoloniseerd.

Opdracht 7

- a De personen zijn:
  - Christoffel Columbus (Italiaan, ontdekte het werelddeel)
  - Amerigo Vespucci (Italiaan, reisde door Amerika en schreef daar veel over, waarschijnlijk komt de naam Amerika van zijn voornaam)
  - Fernando Magelhaes (Portugees, zeilde als eerste rond de wereld)
  - Francisco Pizarro (Spanjaard, ontdekte het rijk van de Inca's in Peru).
- b Eigen antwoord. Voorbeeld van een mogelijke volgorde:

- 1 Columbus is de belangrijkste, want hij ontdekte als eerste het werelddeel Amerika en bracht in Europa verslag uit van zijn reis.
- 2 Vespucci komt daarna, want hij verkende het werelddeel verder. Hij zorgde ervoor dat men in Europa ervan overtuigd raakte dat het om een nieuw werelddeel ging, en niet om – zoals Columbus beweerde – Indië.
- 3 Pizarro komt als derde, want hij trok Zuid-Amerika binnen en veroverde daar gebieden, waaronder het rijk der Inca's.
- 4 Magelhaes is vierde, want hij zeilde de wereld rond en bewees zo dat de aarde rond was. Dat maakte niet zoveel uit voor Amerika, maar andere ontdekkingsreizigers kregen hierdoor inzicht in hoe de aarde in elkaar stak en wat ongeveer de afstanden tussen de werelddelen waren.

Opdracht 8

- a Gevolgen van de nieuwe wetenschappelijke belangstelling waren de toepassing van het kompas en de bouw van betere schepen. Beide maakten verre overzeese reizen mogelijk.
- b De ontdekkingsreizigers kwamen in aanraking met vreemde dieren, planten en mensen. Dat nodigde uit tot het vergaren van meer kennis om de wereld beter te begrijpen.

Opdracht 9

Eigen antwoord. Bijvoorbeeld:

<p>Motieven:</p> <p><i>economische motieven:</i></p> <p>nieuwe handelscontacten opdoen</p> <p>geld verdienen met handel</p> <p>rijk worden</p> <p>zilver en goud vinden</p> <p><i>religieuze motieven:</i></p> <p>mensen in verre landen bekeren tot het christendom</p> <p>priester Johannes vinden</p> <p>de invloed van de islam verminderen</p> <p>de moslims verslaan</p> <p><i>politieke motieven:</i></p> <p>meer grondgebied veroveren</p> <p>Spanje groter en rijker maken</p> <p>de Spaanse koning rijker en belangrijker maken</p>	<p>Spaanse ontdekkingsreizen</p>	<p>Gevolgen:</p> <p><i>voor Spanje en Europa:</i></p> <p><i>economische en politieke gevolgen:</i></p> <p>begin van Europese overzeese expansie</p> <p>nieuwe zeeroutes</p> <p>uitbreiding van de handelsnetwerken</p> <p>nieuwe producten naar Europa (suiker, tabak, cacao, koffie, katoen)</p> <p>handelsdriehoek tussen Europa, Afrika en Amerika</p> <p>deelname aan de slavenhandel</p> <p>economische groei</p> <p>begin van kolonisatie van overzeese gebieden door Europese landen</p> <p>nieuwe (economische en politieke) machtsverdeling in de wereld</p> <p><i>culturele en wetenschappelijke</i></p>
---	---	--

<p>Spanje belangrijker maken dan andere landen</p> <p>persoonlijke motieven:</p> <p>avonturen beleven</p> <p>nieuwe dingen ontdekken en meemaken</p> <p>weg van armoede of een uitzichtloze positie in Spanje</p> <p>beroemd en bekend worden als ontdekkingsreiziger</p>		<p>gevolgen:</p> <p>een veranderend wereldbeeld</p> <p>nieuwe wetenschappelijke belangstelling</p> <p>grotere kennis van de wereld</p> <p>nieuwe (wereld)kaarten, nieuwe zee- en landkaarten</p> <p>contacten met bewoners van overzeese gebieden</p> <p>uitwisseling van kennis en van producten</p> <p>gevolgen voor bewoners van overzeese gebieden:</p> <p>verovering van gebieden en onderwerping</p> <p>moord en doodslag onder de oorspronkelijke bewoners van overzeese gebieden</p> <p>ontwrichting van de samenleving</p> <p>ontwrichting van de cultuur en beschaving</p> <p>uitbuiting van de overzeese gebieden</p> <p>nieuwe en dodelijke ziektes in de overzeese gebieden</p> <p>christelijke missionarissen</p> <p>katholieke geloof ingevoerd</p> <p>Spaanse taal en cultuur ingevoerd</p> <p>slaven uit Afrika gehaald</p> <p>slavernij op hacienda's</p> <p>samenleving scherp ingedeeld naar etnische afkomst</p> <p>slechte maatschappelijke positie</p>
--	--	---

		voor nakomelingen van oorspronkelijke bewoners en slaven
--	--	---

5.2 Een nieuw mens- en wereldbeeld

Opdracht 1

- a Dit schilderij heeft geen godsdienstig karakter, zoals de meeste schilderijen uit de Middeleeuwen. De personen zijn realistisch geschilderd en hun gezichten hebben expressie. Ze zijn met wereldse zaken bezig (kaarten, politiek) en niet met geloofszaken.
- b
  - 1 De kaartspelers houden hun kaarten gedekt vast, zodat de andere spelers ze niet kunnen zien.
  - 2 Ze kijken wantrouwig naar elkaar.
- c Frankrijk ligt tussen Karels gebieden in. Als Frankrijk te machtig zou worden, zou het Karel zowel in het noorden als in het zuiden kunnen aanvallen.

Opdracht 2

- a De Middeleeuwse geleerden gingen ervan uit dat God de wereld had geschapen en dat hierin de verklaring van alle verschijnselen lag. Ze waren niet kritisch en stelden bestaande ideeën niet ter discussie.
- b
  - 1 De humanisten wilden kennis opdoen door kritisch wetenschappelijk onderzoek, zoals het zelf ontleden van lijken om kennis op te doen van de menselijke anatomie. Bron 16 laat een ontleed mens zien.
  - 2 De humanisten wilden dat de verkregen kennis nauwkeurig werd afgebeeld, om zo de kennis door te geven. Bron 16 geeft een nauwkeurig overzicht van de menselijke spieren.
- c De figuur heeft de houding van de beelden uit de Klassieke Oudheid, maar is gedetailleerd en levensecht getekend.
- d Als basis is klassieke kennis genomen. Deze is vervolgens kritisch bekeken en via observaties (lijkschouwing) verbeterd.

Opdracht 3

- a De Vulgaat is de vertaling van de Bijbel in het Latijn. Voor de rooms-katholieke kerk was dit de officiële versie.
- b De Vulgaat is een Latijnse vertaling van teksten in het Hebreeuws en Grieks. Bij de vertaling naar het Latijn zijn er al fouten in gekomen. Daarna werden de Latijnse vertalingen steeds opnieuw overgeschreven voor een extra kopie. Daardoor kwamen er ook fouten in, want de monniken die kopieerden, beheersten het Latijn onvoldoende en konden daarom fouten niet corrigeren.
- c Hij ging kritisch te werk en onderzocht de teksten waarop de Latijnse vertaling was gebaseerd. Hij vertaalde die Hebreeuwse en Griekse teksten opnieuw.
- d Alle regels van de rooms-katholieke kerk waren gebaseerd op de Vulgaat. Als de Kerk zou erkennen dat er fouten staan in de Vulgaat, zou men ook kunnen gaan twijfelen aan de juistheid van de regels. Daarmee zou de Kerk haar gezag kunnen verliezen.

Opdracht 4

Het Alhambra was het centrum van de Moorse/islamitische vijand, die uit Spanje was verjaagd. Door juist hier een paleis te laten bouwen, bevestigde Karel zijn macht.

Opdracht 5

In de Middeleeuwen was het uitbeelden van het (godsdienstige) tafereel het belangrijkste. Het ging om *wat* je zag. In de Renaissance werden de emoties van de kunstenaar belangrijk en hoe hij die emoties kon weergeven aan de hand van de uitgebeelde personen.

Opdracht 6

Persoon	Werk	Kunst of wetenschap	Geïnspireerd door:
Erasmus	Lof der Zotheid	wetenschap	klassieke Oudheid individuele expressie
Vesalius	Fabrica	wetenschap	klassieke Oudheid
Lucas van Leyden	De kaartspelers	schilderkunst	klassieke Oudheid individuele expressie
Michelangelo	Sixtijnse kapel	schilderkunst beeldhouwkunst	klassieke Oudheid individuele expressie
Leonardo da Vinci	De dame met de hermelijn	schilderkunst	klassieke Oudheid individuele expressie
	paleis Karel V in Alhambra	architectuur	klassieke Oudheid

Opdracht 7

- a
  - 1 Het verstand gebruiken en kritisch zijn
  - 2 Uitgaan van de mens; geloof en Bijbel niet als uitgangspunt nemen
  - 3 Proefondervindelijk onderzoeken; door middel van het experiment.
- b Tijdens de Renaissance werd het verstand kritisch gebruikt, terwijl in de Middeleeuwen vaak klakkeloos werd aangenomen wat de Bijbel en Kerk zeiden.
- c Op de kaart van bron 14 staan de nieuwe werelddelen Noord- en Zuid-Amerika. In de Bijbel worden die werelddelen nog niet genoemd. Ze zijn pas ontdekt.
- d De kaart van bron 9 is gebaseerd op het model dat Ptolemeüs in de tweede eeuw n. Chr. maakte. De kaart grijpt dus terug op de kennis van de Oudheid.
- e Op de kaart van bron 14 zijn de nieuwe werelddelen niet in het oude model van Ptolemeüs geperst, zoals dat op bron 9 met de drie eerst bekende werelddelen Europa, Afrika en Azië wel gebeurde. Er is voor de kaart van bron 14 een nieuw model gemaakt met ronde wereldhelften. Ook het model van Ptolemeüs (bron 9) is dus aan kritiek onderhevig.

Opdracht 8

- a
  - 1 kunst
  - 2 Ptolemeüs
  - 3 De' Medici
  - 4 Da Vinci
- b
  - 1 De humanist Erasmus probeerde met behulp van de oudste Bijbelteksten uit de Oudheid een getrouwe, deugdelijke, juiste Bijbelvertaling te leveren.
  - 2 De resterende drie waren wetenschappers op medisch gebied.
  - 3 De katholieke kerk in de Middeleeuwen gebruikte de Vulgaat en die was in middeleeuws Latijn.
  - 4 De resterende drie waren Renaissance geleerden en een kunstenaar uit de Nederlanden.
- c
  - 1 In de Renaissance gebruikten ze wel de kunst uit de Oudheid als voorbeeld, maar humanisten zijn geen kunstenaars en daarom past kunst niet in het rijtje.
  - 2 Ptolemeüs bestudeerde de aarde.
  - 3 De' Medici is de naam van een handelaar en bankier uit Florence en hij had niets te maken met de Bijbel.
  - 4 Da Vinci kwam uit Italië.

5.3 De kerkhervorming

Opdracht 1

- a Christus vocht geen oorlogen uit en leidde geen luxe leven. Dit was een tegenstelling met de wereldlijke leefwijze van de paus in de zestiende eeuw.
- b De paus leefde niet volgens het voorbeeld van Christus: sober en eenvoudig.
- c Hij vond ze slecht opgeleid en niet in staat om voor de gelovigen te zorgen.

Opdracht 2

- a Erasmus ontdekte door kritisch onderzoek fouten in de Bijbel. Daardoor kon er ook worden getwijfeld aan de juistheid van de regels van de rooms-katholieke kerk, omdat deze op de Bijbel waren gebaseerd.
- b Het ging Erasmus om de juiste kennis. Hij hoopte dat de Kerk de misstanden zou verbeteren.

Opdracht 3

- a Luther vond dat een vorst altijd moest worden gehoorzaamd, omdat de vorst door God zelf was aangesteld.
- b Calvijn vond dat bij slecht gedrag en machtsmisbruik de vorst kon worden afgezet. Luther was het hiermee oneens. De ideeën van Luther waren dus aantrekkelijker voor de vorsten, omdat hun onderdanen daarmee niet in opstand zouden komen.

Opdracht 4

- A Karel zal de Inquisitie een geschikt middel hebben gevonden om niet-katholieken te vervolgen. Hij was zelf streng gelovig en vond dat iedereen rooms-katholiek moest blijven. Dat een kerkelijke rechtbank niet-katholieken vervolgde, zal hij juist hebben gevonden.
- B Calvijn was een hervormer wiens denkbeelden de macht van de rooms-katholieke kerk en de eenheid van het rijk aantastten. Karel zal dus een tegenstander zijn geweest van Calvijn.
- C De rooms-katholieke kerk zal volgens Karel ketterij moeten bestrijden, maar ook zichzelf moeten verbeteren. Hij zal dus een voorstander zijn geweest van de contrareformatie.
- D Het Edict van Nantes gaf vrijheden aan de hugenoten, de aanhangers van Calvijn in Frankrijk. Karel V was tegen deze kerkhervormers en zal dus tegen het Edict van Nantes zijn geweest.

Opdracht 5

- a Protestants: donkere kleding, Bijbels en psalmboeken/liedboeken.
Rooms-katholiek: bisschop (met mijter), beelden, gouden voorwerpen, lichte en kleurrijke kleding
- b De protestanten links gedragen zich rustig en waardig. De bomen aan deze kant zijn gezond en hebben veel bladeren. Hier klaart de lucht op. Aan de katholieke zijde is het chaos, de bomen verliezen blad en de lucht is dreigend.

Opdracht 6

a

Onderwerp	rooms-katholieke kerk	Calvijn	Luther
Bron van geloof	Bijbel, paus	Bijbel	Bijbel
Hoe kan de gelovige in de hemel komen?	'goede werken'	predestinatie	'goede werken'
Kerkleiding	paus	kerkgemeente	gelovigen
Officiële sacramenten	eucharistie, doopsel, vormsel, biecht, heilig oliesel, huwelijk, wijding geestelijken	doop, avondmaal	doop, avondmaal
Gehoorzaamheid aan de paus of aan de vorst?	Een paus staat boven een vorst.	Vorst hoeft niet altijd gehoorzaamd te worden.	Vorst altijd gehoorzamen.

- b Eigen antwoord. Bijvoorbeeld:

Ik vind het belangrijkste verschil dat de bron van het geloof in de Bijbel ligt, of dat de paus de Bijbel uitlegt. Of:

Ik vind het belangrijk dat je zelf iets kunt doen om in de hemel te komen, en niet dat dat voor je geboorte al vastligt. Of:

Ik vind het belangrijk dat je door waarachtig geloof in de hemel kunt komen, en niet door zaken als een pelgrimstocht of een biecht. Of:

Het belangrijkste verschil is wie de leiding in de Kerk heeft. Of:

Voor een koning zal het een belangrijk verschil zijn of de paus boven hem staat, en of de koning altijd gehoorzaamd moet worden of niet.

Opdracht 7

- De tekst past bij Calvijn. Calvijn zei dat als een koning zich niet aan de regels van God hield, het volk de koning mag afzetten.
- Erasmus relativeerde de macht van de vorsten omdat hij ervan overtuigd was dat er eigenlijk geen beter alternatief was. Hij moest zich noodgedwongen bij de aanwezigheid van minder geschikte vorsten neerleggen.
Luther vond dat het volk in geloofszaken moest luisteren naar de vorst, omdat hij door de boerenopstanden tot de overtuiging was gekomen dat een land zonder vorst helemaal heilloos was.
- Calvijn gaat het verst. Hij zegt namelijk dat een vorst die niet christelijk genoeg is, afgezet mag worden, terwijl Erasmus en Luther de vorst voor lief nemen.

5.4 Uit de Opstand een Republiek geboren

Opdracht 1

- Centralisatie: vanuit één punt het land besturen volgens dezelfde regels.
Uniformering: standaardisering van de wetgeving.
Particularisme: streven van een stad of gebied om oude privileges te behouden.
- Centralisatie: Karel probeerde via de Staten-Generaal te regeren vanuit één punt.
Uniformering: met instellingen als de Raad van State werd een begin gemaakt met het opstellen van gelijke regels voor het hele gebied.
Particularisme: de gewesten behielden hun oude rechten.

Opdracht 2

- Plakkaten zijn (centrale) wetten. De edelen wilden de nieuwe wetten herroepen, omdat ze daarmee macht verloren en het de onrust in hun gebieden vergrootte.
- In het Smeekschrift staat dat Filips zijn besluiten door de Staten-Generaal moet laten goedkeuren. Dit gaat in tegen de koninklijke alleenheerschappij. Citaat uit bron 30: 'Tevens verzoeken wij Zijne Majesteit andere voorschriften te geven volgens advies en met instemming van de Staten-Generaal.'
- De edelen noemen het belang van het volk: dat heeft last van de plakkaten. De edelen vragen voor het volk om meer verdraagzaamheid op godsdienstig gebied. Ook noemen ze de dreiging van een opstand: deze waarschuwing is in het belang van Filips.

Opdracht 3

- 1550 Bloedplakkaat +
1555 Filips II heer der Nederlanden +
1559 Filips II vertrekt uit Nederlanden + en Margaretha landvoogdes +
1566 Smeekschrift –, hagenpreken – en Beeldenstorm –
1567 Raad van Beroerten +
1568 inval leger Van Oranje bij Heiligerlee –
1569 Alva's tiende penning +

- 1572 Den Briel ingenomen –
- 1574 beleg van Leiden –
- 1579 Unie van Atrecht +
- 1581 Acte van Verlatinghe –
- 1584 moord op Willem van Oranje +.

- b Bloedplakkaat, hagenpreken, Raad van Beroerten, Alva's tiende penning.
- c Meerdere antwoorden zijn mogelijk. Eigen antwoord. Bijvoorbeeld:
  - 1 Tijdens de hagenpreken riepen predikanten op tot de Beeldenstorm en dat was een eerste belangrijke aanzet.
  - 2 Een belangrijke oorzaak was de Raad van Beroerten, omdat daardoor duizenden mensen moesten vluchten. Die waren daarna extra gemotiveerd om in opstand te komen, zoals Willem van Oranje
  - 3 De belangrijkste centralisatiemaatregel was de invoering van Alva's tiende penning. Die trof iedereen in de Nederlanden, alle gewesten en mensen van alle rangen en standen. Iedereen zou dan moeten inleveren. Dat gaf veel onrust onder de bevolking.

Opdracht 4

- a Daardoor verbonden de Beeldenstormers zich met de edelen van het Smeekschift, die minachtend *gueux* waren genoemd. Bovendien gaf het de indruk dat de verwoesting deel uitmaakte van het 'officiële' verzet tegen de landsheer.
- b Turken en joden waren vijanden van de christenen. Door te zeggen dat joden en Turken niet zodanig zouden optreden, geeft de non aan hoe brutaal en wreedaard de Beeldenstormers waren.

Opdracht 5

- a Het instellen van de Raad van Beroerten en de tiende penning. Onbedoeld was dat de maatregelen de onrust juist vergrootten en de tegenstanders van Filips II verenigden en deden volharden in hun verzet.
- b Alva zet zijn voeten op onthoofde lichamen, heeft geldzakken in de hand en lijkt een onschuldig kind te gaan verslinden. Kortom, hij vertrapt en berooft de Nederlanden.
- c De tekenaar geeft duidelijk zijn mening over het harde optreden van Alva. Hij overdrijft dat zelfs. Het pamflet werd verspreid om de mening over Alva te beïnvloeden.
- d Niet iedereen kon lezen, maar mensen konden wel afbeeldingen begrijpen.

Opdracht 6

- a Willem verklaart dat Filips helemaal geen *koning* is in de Nederlanden. Hij zegt dat de Nederlanden geen koning kennen, alleen een hertog en een graaf, die beperkte macht hebben door de privileges van de gewesten.
- b Inderdaad is Filips II geen koning over de Nederlanden. Hij is 'heer der Nederlanden': graaf of hertog van de verschillende gewesten.
- c Toen Filips aantrad als landsheer had hij beloofd om de privileges te handhaven. Willem beweert hier dat Filips zich niet aan die belofte houdt.

Opdracht 7

- a Hier gaat het om Calvijns opvatting over de vorst: deze mag worden afgezet als hij tegen de bedoelingen van God ingaat en zijn volk niet goed bestuurt. Dat betekent dat hij die moet besturen volgens Calvijns opvattingen en niet van die van de rooms-katholieke kerk.
- b In de Westerse wereld zijn staat en Kerk gescheiden. Hier kan deze motivatie niet voorkomen. In islamitische landen waar streng godsdienstige groepen de overhand hebben gekregen, wordt dit argument nog wel gebruikt om heersers af te zetten en een staat in te richten op basis van het geloof.

Opdracht 8

Eigen antwoord. Bijvoorbeeld:

<p>Oorzaken:</p> <p>Spaanse koning wil centralisatie van bestuur en uniformering van regels en wetten</p> <p>edelen, steden en gewesten willen privileges behouden (particularisme)</p> <p>financiële problemen door corruptie van ambtenaren en door kosten van oorlogen</p> <p>bestuurlijke vernieuwingen</p> <p>minder macht voor edelen, minder autonomie voor gewesten en steden</p> <p>Filips en Willem van Oranje verschillen erg van elkaar: Filips is een sober en vroom katholiek, Willem leeft uitbundig en is luthers</p> <p>communicatie met Filips is moeizaam, want hij spreekt alleen Spaans en woont in Spanje</p> <p>Bloedpakkaat van Karel V blijft in werking onder Filips II</p> <p>Inquisitie</p> <p>vervolging van protestanten</p> <p>religieuze spanningen</p> <p>Smeekschrift aan Margaretha van Parma</p> <p>predikanten houden hagenpreken en roepen op tot opstand</p> <p>1566 Beeldenstorm</p> <p>1567 hertog van Alva wordt landvoogd</p> <p>Raad van Beroerten straft Beeldenstormers</p> <p>Willem van Oranje formeert een</p>	<p>de Opstand in de Nederlanden tegen Filips II</p>	<p>Gevolgen:</p> <p>een gezamenlijke vijand</p> <p>gevoel van eenheid</p> <p>meer samenwerking tussen gewesten</p> <p>steden worden aangevallen en belegerd</p> <p>beschietingen, uithongering, plunderingen van stad en platteland</p> <p>inwoners worden uitgehongerd of vermoord</p> <p>inname van Haarlem</p> <p>belegering van Alkmaar mislukt</p> <p>Leiden wordt belegerd en ontzet</p> <p>'Spaanse furie' in Antwerpen</p> <p>geweld voedt de opstand en brengt saamhorigheid</p> <p>1576 Pacificatie van Gent: gewesten strijden gezamenlijk tegen Spanje en spreken godsdienstvrede af</p> <p>1579 zuidelijke gewesten vormen Unie van Atrecht</p> <p>noordelijke gewesten vormen Unie van Utrecht</p> <p>gewesten houden eigen bestuur en privileges, maar werken economisch en militair samen</p> <p>calvinisme krijgt bevoorrechte positie in noordelijke Nederlanden</p> <p>Willem wordt door Filips in de ban gedaan</p> <p>Willem schrijft <i>Apologie</i></p>
--	--	---

leger 1568 aanval bij Heiligerlee 1569 tiende penning 1572 watergeuzen nemen Den Briel in steden en Gewestelijke Staten sluiten zich aan bij de Opstand Staten van Holland stellen Willem van Oranje aan als stadhouder van Holland en Zeeland		1581 Staten-Generaal zetten Filips af: Acte van Verlatinghe 1584 Willem van Oranje wordt vermoordt door Balthasar Gerards na de dood van Willem van Oranje besluiten Staten-Generaal bestuur zelf ter hand te nemen uitzonderlijke bestuursvorm ontstaan van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden 1648 Vrede van Münster Spanje erkent onafhankelijkheid van de Republiek
---	--	---

Afsluiting

Afsluitende opdracht

Eigen antwoord. Bijvoorbeeld:

- a
  - 1 Invloed op het hoogste niveau in het bestuur der Nederlanden
  - 2 De koning regeert slecht. Zijn adviseurs en plaatsvervangers moeten weg.
  - 3 Geloofsvrijheid
  - 4 Aanzien en macht voor de familie Nassau
  - 5 Terugkrijgen van de geconfisqueerde bezittingen in de Nederlanden

bc

Gebeurtenis	Oordeel
Filips II volgde in 1555 zijn vader op als heer der Nederlanden.	-2
Filips stelde zijn halfzus Margaretha van Parma aan als landvoogdes en kardinaal Granvelle als haar belangrijkste adviseur.	-6
Willem huwde bovendien de lutherse dochter van de hertog van Saksen.	+4
De felle kettervervolgingen leidden in 1566 tot het Smeekschrift der Edelen.	+6
Maar Filips II besliste dat de plakaten in werking bleven: de ketterij moest worden onderdrukt.	-2
Opgezwepen door de hagenpreken drongen hervormers in 1566 kerken en kloosters binnen en vernielden alle religieuze versieringen.	-4
Filips vond hun optreden en dat van landvoogdes Margaretha te zwak. Hij verving Margaretha in 1567 door de hertog van Alva.	-6
Deze liet de aanstichters van de Beeldenstorm straffen door een speciale rechtbank: de Raad van Beroerten.	-7
De komst van Alva's leger verdiepte de crisis.	-8
Grote onrust bracht de invoering in 1569 van de tiende penning.	-8
Willems broers deden met huurlingen in 1568 een aanval bij Heiligerlee in het noorden, terwijl hijzelf met een leger de Maas overstak om het hart van de Nederlanden te bevrijden. Uiteindelijk leverden deze acties niets op, omdat de legers	-10

van Oranje geen enkele grote stad konden veroveren	
Vier jaar later, in 1572, kreeg de strijd een wending toen watergeuzen bij toeval Den Briel innamen.	-4
Andere Hollandse en Zeeuwse steden, zoals Vlissingen, Enkhuizen en Dordrecht, sloten zich daarna aan bij de opstandelingen.	-2
Alva's campagne begon succesvol met de inname van Haarlem.	-6
De belegering van Alkmaar liep uit op een fiasco.	-2
Vrijwel uitgehongerd doorstonden de Leidenaren echter het Spaanse beleg.	0
Pacificatie van Gent (1576)	+8
Unie van Atrecht (1579)	+2
Unie van Utrecht (1579)	+4
Filips strafte de opstandige Willem van Oranje door hem in de ban te doen en een prijs op zijn hoofd te zetten.	-2
Willem verdedigde de opstand met de 'Apologie' (1580).	+2
De Staten gaven uitleg in de Acte van Verlatinghe.	+4

- d 1 Invloed op het hoogste niveau in het bestuur der Nederlanden:
Onder Karel V had Willem van Oranje in de Raad van State en als adviseur nog veel invloed. Toen Margaretha van Parma en Granvelle bestuurden, verminderde die invloed. Aan het begin van de Opstand verloor hij de macht helemaal. Pas bij de Pacificatie en Unie van Utrecht groeit zijn macht weer. Uiteindelijk zal hij zelf vinden dat zijn invloed minder is geworden.
- 2 De koning regeert slecht. Zijn adviseurs en plaatsvervangers moeten weg:
Granvelle moest weg, Alva trok zich terug, maar de macht van Filips II bleef. Dit is uiteindelijk alleen voor de zeven noordelijke gewesten, verenigd in de Unie van Utrecht, gelukt.
- 3 Geloofsvrijheid:
Geloofsvrijheid kwam er bijna met de pacificatie, maar zelfs de Unie van Utrecht gaf geen geloofsvrijheid. De fanatieke calvinisten kregen te zeer de overhand.
- 4 Aanzien en macht voor de familie Nassau:
Bezittingen gingen verloren. De familie moest voor de Opstand enorm investeren. Willem van Oranje was leider geworden van de Opstand, maar werd internationaal ook gezien als opstandeling, zeker door de katholieken.
- 5 Terugkrijgen van de geconfisqueerde bezittingen in de Nederlanden:
Een deel van de bezittingen, vooral die in de zuidelijke Nederlanden, hebben ze niet teruggekregen. In de noordelijke Nederlanden kregen ze die in het gebied van de Unie van Utrecht wel terug. Dus het doel is niet helemaal bereikt.
- e 1, 2, 3 en 4 komen in de bron terug.
- f Aangezien in antwoord d voor geen van de levensdoelen volmondig positief kan worden geoordeeld, komt ons oordeel goed overeen met dat van de Romeins, want ook zij beschouwen het leven van Willem van Oranje verre van geslaagd.